



Oskäligen väntetider i domstolarna

- En granskning av domstolarna i Västerbotten och Norrbotten

Närmare
7 miljoner
kronor

Möjligt skadestånd för de drabbade
i Västerbotten och Norrbotten

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	3
Vad är oskäligen väntetider?	5
Väntetider – ett utbrett problem som hotar rättssäkerheten	7
Upprepad kritik från JO och Europadomstolen.....	7
Domstolarna lever inte upp till sina egna mål.....	8
Centrum för rättvisas tidigare granskningar.....	8
Domstolarna i Västerbotten och Norrbotten - ris och ros.....	10
Slutord	13
Referenser	14

CENTRUM FÖR RÄTTVISA



Centrum för rättvisa driver rättsfall och deltar i debatten.
Målet är att få genomslag för de fri- och rättigheter som
skyddas i Europakonventionen, grundlagen och vanlig lag.

Läs mer på www.centrumforrattvisa.se

Sammanfattning

”... målen läggs på hög, parter inte får sina mål prövade inom rimlig tid och bevisning går förlorad. Långa genomströmningstider kan leda till personligt lidande och rättsförluster för parterna i målet.”

Fredrik Wersäll, president i Svea hovrätt, i Dagens Nyheter den 23 maj 2008

För att ett avgörande i domstol ska betraktas som rättssäkert krävs att det är korrekt, att skälen för avgörandet är begripliga, att lika fall avgörs lika och att avgörandet sker inom rimlig tid.

När domstolarnas handläggning drar ut på tiden blir enskilda lidande. Individer får leva i rättsosäkerhet i väntan på att domstolen ska fatta beslut. Yrkesplaner grusas och företag går i konkurs. Brott hinner preskriberas och vittnen glömmes. Oskyldiga tvingas leva med misstankar riktade mot sig längre än nödvändigt. Oskäliga väntetider underminerar förtroendet till rättsväsendet och är ett hot mot rättssäkerheten.

Det är i och för sig inte bara domstolar som dras med orimliga handläggningstider – det gör även åklagare, polis och andra rättsvårdande myndigheter. Men domstolarna har en särskild ställning i en väl fungerande rättsstat. Därför är det naturligt att sätta just domstolarna under lupp.

För att få en överblick av problemet med långa väntetider i domstolarna har Centrum för rättvisa granskat:

- ✓ Samtliga årsredovisningar från Sveriges domstolar 2000 till 2008 och kompletterat med uppgifter för 2009.
- ✓ Samtliga ämbetsberättelser för åren 2000 till 2008 från Justitieombudsmannen, JO.
- ✓ Samtliga beslut där JO har kritiserat långa väntetider i domstolar från 2006 till 2009.
- ✓ Samtliga domar och förlikningar från Europadomstolen.

Därutöver har Centrum för rättvisa tidigare granskat följande domstolar runt om i landet:

- Regeringsrätten
- Tingsrätten i Göteborg (och f.d. Tingsrätten i Mölndal)
- Hovrätten för Västra Sverige
- Länsrätten i Göteborg
- Kammarrätten i Göteborg

I den senaste granskningen har Centrum för rättvisa granskat tio domstolar i Västerbotten och Norrbotten.

- Hovrätten för Övre Norrland
- Umeå tingsrätt
- Haparanda tingsrätt
- Gällivare tingsrätt
- Skellefteå tingsrätt
- Luleå tingsrätt
- Lycksele tingsrätt
- Kammarrätten i Sundsvall
- Länsrätten i Västerbotten
- Länsrätten i Norrbotten

Centrum för rättvisas granskningar visar följande:

- Närmare hälften av landets domstolar lever inte upp till de verksamhetsmål för handläggningstider som är satta av regeringen.
- 36 092 mål hade vid utgången av 2009 väntat i mer än ett år i en instans – det överstiger Europadomstolens tumregel om ett år per instans.
- Vid utgången av 2009 hade 5 084 ärenden väntat mer än 3 år i en instans.
- Sedan 1999 har Sverige fällt i Europadomstolen 22 gånger – 10 av dessa fall har handlat om oskäliga handläggningstider.
- Sedan 1999 har svenska staten ingått 46 förlikningar med enskilda som klagat till Europadomstolen – 38 av fallen handlar om oskäliga handläggningstider.

När det gäller Västerbotten och Norrbotten visar granskningen följande:

- Under 2009 fick 462 fall vänta i mer än 2 år i någon av domstolarna i Västerbotten eller Norrbotten.
- Av de 25 äldsta (total 250 fall) från varje domstol bedöms 196 utgöra en kränkning av rätten till rättgång inom skälig tid enligt artikel 6 i Europakonventionen.
- Enbart de 25 äldsta fallen i varje domstol motsvarar ett skadeståndsanspråk mot staten på närmare 7 miljoner kronor.

Vad är oskäliga väntetider?

”Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag.”

– Ur artikel 6 i Europakonventionen

Det finns två relevanta rättsliga mått på vad som är att betrakta som oskäliga väntetider: dels det skyndsamhetskrav som uttalas i rättegångsbalken, dels rätten till rättegång inom skälig tid enligt artikel 6 i Europakonventionen.

I praktiken är det framförallt Europakonventionen som får genomslag, inte minst sedan Högsta domstolen 2005 slog fast att enskilda som drabbats av oskäliga väntetider i rättsväsendet har rätt till skadestånd och att detta ska dömas ut av svenska domstolar.

Vad som är oskäliga handläggningstider enligt artikel 6 i Europakonventionen har under många år utvecklats i Europadomstolens praxis. Europadomstolen gör en helhetsbedömning av den totala handläggningstiden i samtliga instanser och granskar särskilt inaktivitet från domstolens sida. De fyra avgörande faktorerna är:

- målets komplexitet
- vad som stått på spel för den enskilde
- parternas agerande
- domstolarnas eller myndigheternas aktivitet

Komplicerade mål där exempelvis en stor mängd bevisning måste prövas får ta längre tid i anspråk. Men å andra sidan kan sakfrågans karaktär ändå påkalla en skyndsam handläggning, framför allt om mycket står på spel för den enskilde och om en alltför lång väntetid kan leda till att det uppstår en skada som är svår att reparera.

Vidare väger man in hur parterna eller den tilltalade har agerat och hur den handläggande myndigheten har agerat (även centralt enligt rättegångsbalken). Har den som klagat på handläggningstiden gjort omotiverade invändningar under processens gång medför det av naturliga skäl en längre handläggningstid. Det är däremot inte acceptabelt att den handläggande myndigheten i utdragna perioder inte vidtar någon åtgärd och låter ett ärende ligga och samla damm. Det bör påpekas att bristande resurser eller organisatoriska problem inte utgör godtagbara ursäkter för långsam handläggning.

En tumregel, enligt Europadomstolen, är att ett mål ska handläggas inom ett år i en instans. Vanliga mål bör inte ta mer än 2 år i samtliga instanser. Mer komplexa mål bör sällan ta mer än 5 år och så gott som aldrig mer än 8 år i samtliga instanser (jfr SOU 2008:16, Förtursförklaring i domstol s. 36).

Enligt Europadomstolens praxis har den som drabbats av oskälig väntetid rätt till skadestånd både för den faktiska skadan som väntetiden orsakat och den ideella skadan som orsakats av den frustration och rättsosäkerhet som följt av den långa väntetiden. Europadomstolen har ansett att skadeståndet för den ideella skadan ska vara omkring 1 000 – 1 500 euro för varje år av väntan.



Det finns idag en möjlighet att begära skadestånd för oskäliga väntetider i domstol. En begäran kan göras genom ett kostnadsfritt förfarande hos Justitiekanslern. Det går också att begära skadestånd i allmän domstol (tingsrätt).

Väntetider – ett utbrett problem som hotar rättssäkerheten

Upprepad kritik från JO och Europadomstolen

”... det har utvecklats en viss uppgivenhet hos både domstolar och allmänhet när det gäller de långa handläggningstiderna...”

- Justitieombudsmannen, JO, i sin ämbetsberättelse 2008/08 s. 22

JO har i sina årliga ämbetsberättelser, vid sina inspektioner av domstolar, efter klagomål från enskilda som drabbats och genom att väcka åtal för tjänstefel gång på gång riktat skarp kritik mot långa handläggningstider i svenska domstolar.

JO:s kritik sammanfaller med Europadomstolens kritik. Sedan 1999 har Europadomstolen meddelat dom i 28 mål mot Sverige. I 22 av dessa har Europadomstolen funnit att Sverige kränkt en eller flera rättigheter i Europakonventionen. 10 fall, dvs. nästan hälften av alla fällande domar, gäller en kränkning av rätten till en rättegång inom skälig tid enligt artikel 6 i Europakonventionen.

Men domarna från Europadomstolen ger inte hela bilden. Under samma tioårsperiod har nämligen svenska staten förlikat 46 mål, dvs. gjort upp med den person som klagat innan Europadomstolen hunnit komma med dom. 38 av dessa 46 förlikningar – 83 procent av fallen – har handlat om oskäligt långa handläggningstider. En förlikning innebär inte ett erkännande av en kränkning men att döma av de långa väntetiderna det rört sig om i dessa fall och de belopp som svenska staten betalat ut kan man dra slutsatsen att det rört sig om en kränkning av rätten till rättegång inom skälig tid (tabeller finns att ladda ner på www.centrumforrattvisa.se).

Omkring hälften av alla domar mot Sverige gäller oskäliga väntetider i domstolar

8 av 10 förlikningar i Europadomstolen handlar om långsam handläggning

Domstolarna lever inte upp till sina egna mål

Under många år i rad har Domstolsverkets årsredovisningar visat alarmerande statistik över handläggningstiderna i landets domstolar. Trots förbättringar under 2009 klarar 46 procent av landets domstolar inte av att leva upp till de verksamhetsmål som regeringen satt.

Enligt de av regeringen satta verksamhetsmålen bör huvuddelen (75 procent) av brottmålen inte ta mer än 5 månader att avgöra och huvuddelen av tvistemålen inte ta mer än 7 månader att avgöra i tingsrätt respektive hovrätt. Huvuddelen av målen i läns- och kammarrätterna bör inte ta längre tid än 6 månader att avgöra.

Under 2009 hade 36 092 mål fått vänta i mer än ett år i en instans. Över 5 084 av dem hade fått vänta i mer än 3 år i en instans. Det överstiger med råge Europadomstolens tumregel att det inte bör ta mer än ett år per instans.



Centrum för rättvisas tidigare granskningar

Vid en genomgång av samtliga mål i Regeringsrätten från den 1 oktober 2003 till den 1 oktober 2009 har Centrum för rättvisa konstaterat att totalt 2004 mål väntat på avgörande, de flesta på beslut om prövningstillstånd, i mer än 1 år och 11 månader. I dessa mål har Regeringsrätten inte vidtagit någon som helst handläggningsåtgärd under mer än 9 månader. Det är Centrum för rättvisas bedömning att det i samtliga dessa fall har varit för långa handläggningstider i strid med artikel 6 i Europakonventionen och att de drabbade har rätt till skadestånd.



Skulle samtliga 2004 fall begära 10 000 kronor (c:a 1 000 euro) i skadestånd för varje år av väntan i Regeringsrätten skulle det motsvara ett belopp på närmare 40 miljoner kronor

Vid en granskning av domstolarna i Göteborgsområdet konstaterade Centrum för rättvisa att 1 371 fall hade fått vänta mer än 2 år under perioden 1 januari 2008 till 15 mars 2009. En närmare genomgång av de 25 äldsta målen i varje domstol (totalt 125 fall) visade att rätten till rättegång inom skälig tid enligt artikel 6 i Europakonventionen kränkts i 73 fall. I de fall där Centrum för rättvisa bedömt att en kränkning inte förelegat har den enskilde parten på olika sätt bidragit till den utdragna väntetiden. I en del brottmål har den tilltalade lämnat landet eller insjuknat i en allvarlig sjukdom. I andra fall har anstånd begärts upprepade gånger. Andra fall har varit av ovanligt komplex natur och berott på utgången i andra pågående mål. Den omständigheten att en part fördröjt processen medför inte automatiskt att en kränkning inte föreligger. Domstolarna har fortfarande en skyldighet att påskynda processen.



Skulle samtliga 73 drabbade begära skadestånd med 10 000 kronor (c:a 1 000 euro) för varje år av väntan skulle det uppgå till närmare 4,5 miljoner kronor.

Domstolarna i Västerbotten och Norrbotten - ris och ros

I den senaste granskningen har Centrum för rättvisa granskat följande tio domstolar i Västerbotten och Norrbotten:

- Hovrätten för Övre Norrland
- Umeå tingsrätt
- Haparanda tingsrätt
- Gällivare tingsrätt
- Skellefteå tingsrätt
- Luleå tingsrätt
- Lycksele tingsrätt
- Kammarrätten i Sundsvall
- Länsrätten i Västerbotten
- Länsrätten i Norrbotten

Jämförelse av väntetider i de allmänna domstolarna utifrån Domstolsverkets statistik

Domstol	Plats i landet*	Genomsnittlig handläggningstid 2009 för både brottmål och tvistemål (75 % av alla mål enligt Domstolsverkets statistik)
Hovrätten för Övre Norrland	3:e sämst	8,75 månader
Umeå tingsrätt	9:e sämst	7,55 månader
Luleå tingsrätt	10:e sämst	7,3 månader
Skellefteå tingsrätt	25:e sämst	5,85 månader
Haparanda tingsrätt	34:e sämst	5,55 månader
Gällivare tingsrätt	4:e bäst	4,2 månader
Lycksele tingsrätt	Bäst!	2,35 månader

*Det finns totalt 48 tingsrätter och 6 hovrätter i Sverige

Bland de 10 granskade domstolarna hör, enligt Domstolsverkets statistik, Lycksele tingsrätt och Gällivare tingsrätt till de domstolar i landet som har kortast väntetider medan Umeå tingsrätt och Luleå tingsrätt samt Hovrätten för Övre Norrland hör till de av landets domstolar som har längst väntetider, särskilt vad gäller väntetider för tvistemål.


Jämförelse av väntetider i förvaltningsdomstolarna utifrån Domstolsverkets statistik

Domstol	Plats i landet*	Genomsnittlig handläggningstid 2009 (för 75 % av alla mål enligt Domstolsverkets statistik)
Kammarrätten i Sundsvall	3:e sämst	8,6 månader
Länsrätten i Norrbottens län	12:e sämst	7 månader
Länsrätten i Västerbottens län	17:e sämst	6,1 månader

*Det finns totalt 23 länsrätter och 4 kammarrätter

Länsrätten i Västerbottens län lever nästan upp till de av Regeringen uppställda verksamhetsmålen, medan Kammarrätten i Sundsvall är landets tredje sämsta domstol vad gäller handläggningstider.

Den metod som Centrum för rättvisa har använt vid granskningen har gått ut på att i ett första steg granska hur många mål som under 2009 väntat i mer än 2 år. Som ett andra steg har de 25 äldsta målen i varje domstol granskats särskilt och en bedömning har gjorts av om det rör sig om en kränkning av rätten till rättegång inom skälig tid enligt artikel 6 i Europakonventionen.



I 462 fall har man fått vänta i över 2 år

Tabell över Centrum för rättvisas resultat

Domstol	Antal mål under 2009 äldre än 2 år	Andel mål äldre än 2 år av totalt antal avgjorda mål under 2009	Antal fall bland de 25 äldsta målen där det bedöms föreligga en kränkning av artikel 6 i Europakonventionen
Hovrätten för Övre Norrland	17	4 %	10
Umeå tingsrätt	103	7 %	19
Luleå tingsrätt	138	8 %	25
Skellefteå tingsrätt	27	4 %	22
Haparanda tingsrätt	41	7 %	22
Gällivare tingsrätt	23	4 %	14
Lycksele tingsrätt	14	3 %	9
Kammarrätten i Sundsvall	23	1 %	20
Länsrätten i Norrbottens län	43	2 %	25
Länsrätten i Västerbottens län	13	1 %	7
	462		176

Domstolarna i Västerbotten och Norrbotten varierar mycket när det gäller handläggningstider. Umeå tingsrätt och Luleå tingsrätt hör till landets långsammaste både enligt Domstolsverkets statistik och enligt resultatet från Centrum för rättvisas granskning. Däremot kan man konstatera att Hovrätten för Övre Norrland hamnar som landets 3:e sämst rankade domstol enligt Domstolsverkets statistik medan Centrum för rättvisas granskning visar att antalet mål som under 2009 var äldre än två år inte var uppseendeväckande stort.

Både Gällivare tingsrätt och Lycksele tingsrätt förefaller vara exemplariska i Domstolsverkets statistik medan Centrum för rättvisas granskning visar att dessa domstolar trots detta har ett antal fall som fått vänta oskäligt länge. I förhållande till sin arbetsbörda har dessa tingsrätter dessutom större andel gamla mål än förvaltningsdomstolarna i regionen, trots att dessa har betydligt längre väntetider i snitt enligt Domstolsverkets statistik.

Man kan även konstatera att trots att Länsrätten i Norrbottens län hamnar väsentligt mycket bättre än Kammarrätten i Sundsvall i Domstolsverkets statistik har Länsrätten i Norrbottens län nästan dubbelt så många mål som är över 2 år gamla.

Vid en genomgång av de 25 äldsta fallen i varje domstol bedömer Centrum för rättvisa att en kränkning av rätten till rättegång inom skälig tid enligt artikel 6 i Europakonventionen föreligger i 176 fall. Skulle de drabbade begära skadestånd skulle det totala skadeståndsbeloppet uppgå till närmare 7 miljoner kronor (vid beräkningen tillerkänns c:a 1 000 euro per år av väntan).



I 176 fall rör det sig om en kränkning av Europa-konventionen



Det totala skadeståndet till drabbade uppgår till närmare 7 miljoner kronor

Slutord

”Justice delayed is justice denied”

– William Gladstone

Denna granskning visar att, trots vissa satsningar och vissa förbättringar av handläggningstiderna under 2009, är problemet med oskäliga väntetider i svenska domstolar fortfarande mycket omfattande.

Centrum för rättvisas granskning visar att Domstolsverkets statistik kan vara missvisande och dölja antalet fall som fått vänta oskäligt länge. I de fall där enskilda får vänta år ut och år in blir kostnaderna på det mänskliga planet höga. Och i förlängningen riskerar detta att underminera förtroendet för rättsväsendet och hota rättssäkerheten för var och en.

Den bästa lösningen är prevention – att förebygga att problemet uppstår. Men när skadan väl är skedd kan skadestånd vara enda sättet att ge en drabbad individ upprättelse.

Det följer av Europadomstolens och Högsta domstolens praxis att enskilda som får sin rätt till rättegång inom skälig tid kränkt i Sverige har rätt till skadestånd i en nationell domstol eller hos Justitiekanslern.

Bara genom att granska de 25 äldsta fallen i varje domstol, en lätt skrapning på ytan, kan man konstatera att staten i de fallen skulle ha ett skadeståndsansvar på närmare 7 miljoner kronor. Närmare 500 fall har under 2009 fått vänta i mer än 2 år i Västerbotten och Norrbotten. Hur många av dessa utgör en kränkning av Europakonventionen och hur mycket skadestånd har de drabbade rätt till?

Det är mot denna bakgrund viktigt att vi inte stannar vid en i och för sig berättigad debatt om statistik. Om det ska bli någon ändring måste konkreta missförhållanden granskas, enskilda informeras om sina rättigheter och domstolars kränkningar av rättegång inom skälig tid prövas rättsligt och resultera i ordentliga skadestånd till dem som drabbats.

Referenser

- Domstolsverkets årsredovisningar från 2000 till 2008 (samt kompletterande uppgifter för 2009). Finns att ladda ner på www.domstol.se
- Justitieombudsmannens ämbetsberättelser från 2000 till 2008. Finns att ladda ner på www.jo.se
- Europadomstolens domar och förlikningar. Finns att ladda ner på Europadomstolens databas "hudoc" www.echr.coe.int
- SOU 2008:16 Förtursförklaring i domstol
- Underlag från Regeringsrätten, domstolarna i Göteborgsområdet, Västerbotten och Norrbotten